

ชมวัดจุฬามณีและวัดนอกเมืองพิษณุโลก

ตอนที่แล้วผู้เขียนพาท่านผู้อ่านเที่ยวชม โบราณวัตถุสถาน โดยพาไปยังพระราชวังจันทน์ นมัสการพระรูปสมเด็จพระนเรศวรมหาราช แล้วพาชมกำแพงเมือง คูเมืองเก่าที่มีเหลืออยู่ไม่มากนัก เพราะถูกรื้อในสมัยรัชกาลพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก ครึ่งหนึ่ง เนื่องจากทรงเกรงว่าพม่าจะมายึดเป็นที่มั่นได้ แต่ถึงอย่างไรก็คงไม่รื้อหมดทีเดียว เนื่องจากถูกรื้อสร้างถนนและถูกถมคูเมืองสร้างอาคารต่างๆ ในตอนหลังจึงมีเหลือเท่าที่พาท่านไปชม ตอนที่แล้วท่านนั่นเอง

ในตอนนี้จะพาท่านผู้อ่านไปชมวัดสำคัญต่างๆ อีก เนื่องจากโบราณวัตถุสถานเก่าแก่ต่างๆ มักจะอยู่ตามวัด ดังนั้นถ้าจะเที่ยวชมสิ่งดีของงามที่มีเหลือมาแต่โบราณ ก็ต้องไปดูตามวัดจึงจะพบ วัดแรกที่ท่านควรจะไปชมหลังจากที่ชมวัดพระศรีรัตนมหาธาตุ วัดนางพญา และวัดราชบูรณะมาแล้ว ก็คือ **วัดจุฬามณี** ซึ่งอยู่นอกตัวเมืองพิษณุโลกลงไปทางใต้ประมาณ ๕ กิโลเมตร มีถนน

บรมไตรโลกนารถจากตลาดพิษณุโลกถึงวัดนี้ และวัดจุฬามณีนี้อยู่ในท้องที่ตำบลท่าทอง อำเภอเมืองพิษณุโลก อยู่ฝั่งตะวันออกของแม่น้ำน่าน แต่สักจากริมแม่น้ำน่านเข้าไปประมาณครึ่งกิโลเมตรเศษ ดังนั้นการเดินทางไปยังวัดจุฬามณีที่สะดวกที่สุด ก็คือนั่งรถยนต์หรือรถเมล์ไปได้ เพราะมีถนนบรมไตรโลกนารถถึงวัดดังกล่าว

สำหรับ **วัดจุฬามณี** นี้เป็นวัดที่เก่าแก่ที่สุดของเมืองพิษณุโลกทีเดียว จึงพาท่านผู้อ่านมาชมเสียก่อนที่จะไปชมวัดอื่น ๆ ต่อไป ถึงแม้จะอยู่ไกลจากตัวเมืองมากไปหน่อยก็ตาม โบราณวัตถุสถานที่เหลืออยู่แสดงว่าเก่าแก่ก็คือ **พระปรารค์** ซึ่งเป็นพระปรารค์ติดกับวิหาร แต่ยอดพระปรารค์ได้หักพังลงมานานแล้ว เราจึงดูแล้วเสมือนมิใช่พระปรารค์ ซากของยอดปรารค์ที่หักพังนั้นยังเหลืออยู่บ้างเป็นบางส่วนที่อยู่บนพื้นดินใกล้ ๆ กับพระปรารค์นั้น มีบันไดขึ้นไปบนวิหารได้ ๓ ด้าน ซึ่งอยู่ทางตะวันออก ส่วนทางตะวันตกเป็นพระปรารค์ไม่มียอด มีซุ้มประตูหลอกด้วย วัสดุที่ใช้สร้างคือศิลาแลงโดยก่อขึ้นไปไม่ใช้ปูนสอ แต่ต่อมาในราวรัชกาลที่ ๖ คงโปรดให้ซ่อมแซม โดยนำศิลาแลงที่พังลงมานั้นก่อขึ้นไปใหม่ แต่ต้องใช้ปูนสอด้วย จึงสังเกตได้ว่าบางตอนมีปูนสอด้วย บางตอนก็ไม่มีปูนสอเลย ส่วนที่ไม่มีปูนสอนี้แหละคือของเดิมแท้ เข้าใจว่าเป็นฝีมือของขอมโบราณ ซึ่งมีความสามารถในการก่อศิลาแลงโดย

ไม่ใช่ปูนสอ เหมือนพระปรารักษ์ที่ลพบุรีหรือพิมาย แต่อาจจะใช้
 อย่างไม่เชื่อมก็ได้ รอบ ๆ พระปรารักษ์และวิหารที่มีลวดลายปูนปั้น
 ที่งามมาก แต่ส่วนมากชำรุดและกระเทาะหลุดออกไป ถ้ามีเหลือ
 กรอบบริบูรณ์จะดีมาก

จากพระปรารักษ์ไปทางตะวันออกไม่ไกลกันมากนัก ท่านจะ
 พบซากวิหารเก่าเหลือแต่ผนังอยู่เพียงเล็กน้อย จะสังเกตเห็นผนัง
 นั้นไม่มีหน้าต่าง แต่ใช้เจาะช่องผนังแทนหน้าต่างเหมือนพระวิหาร
 พระพุทธชินราช สำหรับวิหารเก่านี้ยังมีเนินดินเหลืออยู่ด้วย และ
 เข้าใจว่าเป็นที่ประดิษฐานพระพุทธรูปศิลาปางขัดสมาธิเพชรองค์
 หนึ่ง ซึ่งเดิมคงจะชำรุดมากทางวัดคงจะซ่อมแซมโดยพอกปูนให้
 ใหม่ แต่ที่รู้สึกว่าจะพอกปูนหรือซ่อมแซมองค์พระมากเกินไป
 จนไม่คงพุทธลักษณะเดิมไว้ โดยก่อสร้างมาใหม่ ๆ ที่
 เดิมคงอยู่เหนือพระอุระมากกว่า แสดงว่าช่างที่ซ่อมคงไม่เข้าใจ
 นั่นเอง จึงทำให้พุทธลักษณะของพระพุทธรูปองค์นี้เสียไปอย่าง
 น่าเสียดายยิ่ง น่าชมเชยอยู่อย่างหนึ่งก็คือทางวัดได้สร้างวิหารหลัง
 เล็ก ๆ ให้องค์พระพุทธรูปเสียใหม่ สำหรับพระพุทธรูปองค์นี้ เรียก
 กันว่า “หลวงพ่อเพชร”

ถัดจากวิหารหลวงพ่อเพชรไปทางตะวันออกจะพบซากของ
 มณฑปหลังหนึ่งซึ่งไม่มีหลังคา ที่น่าสนใจก็คือมีศิลาจารึกติดอยู่ที่

ผนังมณฑปนี้ โดยมีซุ้มและกรอบของศิลาจารึกค้ำยัน สำหรับศิลาจารึกนั้นเข้าใจกันว่า จารึกขึ้นในแผ่นดินสมเด็จพระนารายณ์มหาราช มีข้อความที่กล่าวถึงการเสด็จออกผนวชของสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ

นอกจากนี้ในบริเวณวัดจุฬามณี ยังมีซากพระอุโบสถและใบเสมาหินขนาดใหญ่มากอยู่รอบ ๆ ซากพระอุโบสถนั้น ทางวัดได้ทำหลังคาสำหรับพระพุทธรูปที่ประดิษฐานอยู่ในซากพระอุโบสถนั้น แต่คงเป็นพระพุทธรูปที่ถูกซ่อมแซมใหม่เสียจนไม่เห็นเค้าว่าเป็นพระพุทธรูปเก่าแก่แต่อย่างใด

สำหรับพระปรางค์กู่ดี พระวิหาร พระอุโบสถและมณฑป กู่ดี อยู่ในบริเวณเดียวกัน และใกล้เคียงกันโดยมีกำแพงแก้วล้อมรอบ แต่กำแพงแก้วก็เหลือแต่ซากอิฐเช่นกัน ไม่สมบูรณ์แต่อย่างใด

เมื่อพาท่านผู้อ่านชมบริเวณวัดจุฬามณีแล้ว ยังไม่ได้เล่าให้ฟังเลยว่า วัดนี้มีความสำคัญและความเป็นมาอย่างไร ความจริงวัดจุฬามณีเป็นวัดที่เก่าแก่ที่สุดของเมืองพิษณุโลกตามที่กล่าวแล้วในตอนต้นเข้าใจว่าซ่อมสร้างขึ้นตั้งแต่สมัยลพบุรีแล้ว และคงจะสร้างเป็นเมืองเล็ก ๆ ขึ้นด้วย แต่จะตั้งชื่อว่าเมืองอะไรยังหาหลักฐานไม่พบ เมื่อซ่อมหมุดอานาจลงก็คงปล่อยให้เมืองและวัด

จุกุฬามณีร้างไป จนกระทั่งพระมหาธรรมราชาสร้างเมืองพิษณุ-
 โลกใหม่ก็คงบูรณะวัดนั้นอาจจะสร้างโบสถ์วิหารขึ้นใหม่ พอถึงสมัย
 อยุธยาสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถเสด็จมาเสวยราชสมบัติ ณ เมือง
 พิษณุโลก และพระองค์ยังได้ทรงผนวชที่วัดจุกุฬามณีถึง ๘ เดือน
 คัวย และพระองค์คงจะโปรดให้ซ่อมพระปราสาทและสร้างโบราณ
 วัตถุสถานอื่นๆ เช่น พระอุโบสถ พระวิหาร เจดีย์ และกำแพง
 แก้ว เป็นต้น

ต่อมาในสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราชวัดจุกุฬามณีคงจะ
 เจริญรุ่งเรืองขึ้นอีกครั้งหนึ่ง และคงจะร้างไปในตอนสมัยอยุธยา
 ไม่มีใครรู้จักว่าวัดจุกุฬามณีอยู่ที่ไหนด้วยซ้ำ จนกระทั่งเมื่อ พ.ศ.
 ๒๔๕๑ นี้เอง สมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอเจ้าฟ้ากรมขุนลพบุรีราเมศวร์
 ได้ทรงพบวัดจุกุฬามณีเป็นวัดร้าง และทรงพบศิลาจารึกแผ่นที่ติด
 อยู่ที่ผนังมณฑปนั้นด้วย จึงเป็นที่รู้จักว่าวัดจุกุฬามณีกันอีกครั้งหนึ่ง
 ในตอนนั้น และพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวได้เสด็จ
 วัดจุกุฬามณีเมื่อวันที่ ๔ มีนาคม พ.ศ. ๒๔๕๑ และคงโปรดให้
 ซ่อมแซมพระปราสาทด้วย จนกระทั่งเมื่อราว พ.ศ. ๒๔๗๓ จึงมี
 ผู้บูรณะวัดจุกุฬามณีเป็นอารามขึ้นใหม่ และมีพระสงฆ์อยู่จำพรรษา
 เรื่อยมา วัดจุกุฬามณีจึงไม่เป็นวัดร้างอีกต่อไป และเมื่อปี พ.ศ.
 ๒๕๐๓ นี้ได้เกิดเพลิงไหม้หมู่กุฏิสงฆ์เสียหายหมด แต่เคราะห์ดีที่ไม่

ใหม่มาถึงเขตโบราณสถานทีกล่าวมา เราจึงมีโอกาสได้ชมโบราณสถานอันเก่าแก่นี้อีกต่อไป

เมื่อออกจากวัดจุฬามณีแล้ว ผู้เขียนก็อยากจะพาท่านผู้อ่านเลยไปชมวัดสำคัญที่น่าสนใจอีกวัดหนึ่ง แล้วจึงค่อยกลับไปชมวัดสำคัญอื่นๆ ในตัวเมืองพิษณุโลก วัดที่อยากจะพาท่านผู้อ่านไปชมก็คือ **วัดสกตน์นัมมัน** เนื่องจากมีถนนแยกจากถนนบรมไตรโลกนารถ ช่างๆ วัดจุฬามณีนี้เอง ระยะทางจากวัดจุฬามณีไปถึงวัดสกตน์นัมมันเพียง ๓ กิโลเมตรเท่านั้นเอง ไหนๆ ก็มาถึงวัดจุฬามณีแล้วก็น่าจะเลยไปวัดสกตน์นัมมันด้วย

ที่ว่าวัดสกตน์นัมมันเป็นวัดที่น่าสนใจนั้น ก็เพราะมีโบราณวัตถุสถานที่เก่าแก่น่าสนใจ และเมื่อครั้งที่สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์เสด็จเมืองพิษณุโลกก็ได้เสด็จชมวัดนี้ด้วย และพระองค์ได้ทรงบันทึกไว้ในจดหมายระยะทางไปพิษณุโลกตอนหนึ่งด้วย จะขอคัดมาให้ท่านผู้อ่านได้อ่านกันดังนี้

“วันที่ ๓๐ (พฤษภาคม ร.ศ. ๑๓๐) เวลาเช้าโมง ๑ กับ ๓๔ นาทีขึ้นไปดู **วัดสกตน์นัมมัน** วัดนี้ก่อนข้างตึ่มโบสถ์หลังหนึ่งกับวิหารหลังหนึ่ง อยู่ไกลหน้าประมาณ ๑๐ เส้น กุฏิและการเปรียญอยู่ริมหน้า ที่กุฏิกับโบสถ์ห่างกันมากนักเพราะตลิ่งงอก กุฏิต้องเลื่อนมาเอาไครยแม่น้ำโบสถ์เป็นของเก่า เดิมโถงเสาไม้เครื่องประตู

ภายหลังท่านอาจารย์สมภารเก่าปฏิสังขรณ์เป็นฝาคีฐ วิหารคูใหม่
 กว้างน้อย เป็นฝาคีฐเครื่องประตู ลายหน้าบรรพ์ตามช่องไม้
 สลักเป็นดอก ๔ กลีบ ตูก็ตีเหมือนกัน ง่ายกว่าลายกนก เหมาะ
 สำหรับทำวัดบ้านนอก ที่ในโบสถ์มีหนังสือเรียนหอใส่สาแทรก
 แขนงไว้กลุ่มหนึ่งหอหนึ่ง ผ้าห่อเป็นของเก่ามาก เนื้อผ้าเป็นด้าย
 หยาบอย่างผ้าลาย ลายพื้นเป็นทรงเข้าบิณฑุประนมแยงนาค
 พื้นแดงขอบเป็นลายลูกฟักกำมู เข้าใจว่าเป็นผ้าเกี่ยวโบราณทำ
 เมืองไทย อยากรู้จักสั่งทำเมืองจีนได้เก็บเอามาด้วย ลงเรือ
 ออกจากวัดสักค้ำน้ำนั้นเวลา ๒ โมงเช้า ๓๙ นาทีไปพิษณุโลก”

นี่เป็นสภาพวัดสักค้ำน้ำนั้นเมื่อ ๗๐ ปีล่วงมาแล้ว แต่ถ้า
 ท่านเดินทางไปในตอนนี้ก็จะพบสภาพที่เปลี่ยนแปลงไปบ้าง เช่น
 วิหารได้เปลี่ยนเป็นโบสถ์เสียแล้ว และที่หน้าบรรณยังมีลายสลัก
 ไม้เป็นดอก ๔ กลีบอยู่ ซึ่งก็มีความงามน่าดูยิ่ง ใกล้เคียง กับโบสถ์
 มีซากวิหารเหลือแต่ผนัง ภายในถูกขุดค้นเหมือนกับโบสถ์วิหาร
 เก่าทั่วไป ที่น่าสนใจอีกก็คือที่หอสวดมนต์มีजूแกะสลักไม้หน้าชม
 อย่างยิ่ง อย่างไรก็ตามสภาพของวัดสักค้ำน้ำนี้ก็รักษาความเป็น
 วัดแบบไทย ๆ ได้ดีวัดหนึ่งซึ่งหาชมได้ไม่มากนักในปัจจุบัน

เมื่อกลับจากวัดสักค้ำน้ำ ผ่านวัดจุฬามณีอีกครั้งแล้วก็เข้า
 เมืองพิษณุโลก เมื่อกลับมาตามถนนบรมไตรโลกนารถก่อนจะเข้า

ตัวเมืองพิษณุโลก ผู้เขียนขอแนะนำให้แวะ **วัดจันทร์ตะวันออก** เสียก่อน ซึ่งอยู่ริมฝั่งแม่น้ำน่านทางตะวันออกมีถนนแยกจากถนนบรมไตรโลกนารถถึงบริเวณวัดนี้ได้ วัดจันทร์ตะวันออกเป็นวัดเก่าแก่วัดหนึ่ง คงสร้างในสมัยอยุธยาหรือก่อนหน้านั้นก็ได้ ในพระราชพงศาวดารฉบับพระราชหัตถเลขาที่ได้กล่าวไว้หลายตอนด้วยกัน เช่นตอนอแซ่หุ่่นกแม่ทัพยกทัพมาล้อมเมืองพิษณุโลก เป็นต้น โบราณสถานที่เก่าแก่จริง ๆ ก็ไม่มีเหลือแล้ว คงเหลือแต่ฐานโบสถ์ ถ้าจะชมบรรยากาศวัดไทย ๆ แล้ว ที่วัดนี้ก็มียู่อื่นกัน ฝั่งตรงกันข้ามแม่น้ำน่านมีวัดอีกวัดหนึ่ง คือ **วัดจันทร์ตะวันตก** เดิมทีเดิยวน่าจะเป็นวัดเดียวกันกระมัง

คราวนี้เมื่อกลับเข้ามาในตัวเมืองพิษณุโลก ก็จะพบ **วัดท่ามะปรางค์** อีกวัดหนึ่ง ซึ่งอยู่ถนนบรมไตรโลกนารถเช่นกัน และทางตะวันตกของวัดก็เป็นถนนพุทธบูชาและแม่น้ำน่าน เป็นวัดที่ตั้งอยู่ริมแม่น้ำน่านด้วย สำหรับในสมัยโบราณแล้ววัดนี้อยู่นอกกำแพงเมืองพิษณุโลกลงมาทางใต้

สำหรับสภาพของวัดท่ามะปรางค์ในปัจจุบันนั้น ท่านผู้อ่านจะพบว่าเสมือนเป็นวัดสร้างใหม่ เพราะโบสถ์ก็ใหม่ พระปรางค์ก็ใหม่ ก็เพราะว่าเขาสร้างใหม่นั้นเอง ถ้าสังเกตให้ดีจะพบว่าโบสถ์ที่สร้างใหม่นั้นสร้างบนซากโบสถ์เก่านั่นเอง ในบริเวณวัด

ยังพบใบเสมาหินเก่ากองอยู่มากมาย ซากศิลาแลงก็พบทั่วไป และซากอิฐเก่าแบบโค้ง เข้าใจว่าเป็นอิฐของเสาโบสถ์เก่าก็ได้ ส่วนพระปรารักษ์นั้น เข้าใจว่าซ่อมแซมพระปรารักษ์เก่าแล้วทาสีใหม่เสีย แต่ก็มีพอสังเกตเห็นเค้าว่าเป็นปรารักษ์เก่าอยู่บ้าง ที่ฐานพระปรารักษ์ก็ยังมีซากพระพุทธรูปศิลาเก่าวางอยู่ด้วย และยังมีผู้เล่าว่าเคยชุกพบพระเครื่อง ซึ่งรู้จักกันว่าพระเครื่องวัดท่ามะปรารักษ์ในบริเวณวัดและใกล้ ๆ กับวัด ดังนั้นจึงน่าจะเชื่อได้ว่าวัดท่ามะปรารักษ์มิได้เป็นวัดสร้างใหม่ แต่เป็นวัดเก่าแก่วัดหนึ่ง ซึ่งอาจจะเก่าถึงสมัยสุโขทัยหรือก่อนหน้านั้นก็ได้

เมื่อออกจากวัดท่ามะปรารักษ์แล้วไปทางถนนบรมไตรโลกนารถแล้ว ถึงสี่แยกหอนาฬิกาแล้วเลี้ยวขวาไปตามถนนพญาสีไทถึงถนนเอกาทศรถ เลี้ยวซ้ายไปตามถนนเอกาทศรถขึ้นไปทางเหนือผ่านวัดพระศรีรัตนมหาธาตุ จนถึงสี่แยกถนนพญาเสือ เลี้ยวขวาไปตามถนนพญาเสือ จนสุดถนนจะพบ **วัดอรุณภูมิ** ซึ่งเป็นวัดนอกตัวเมืองพิษณุโลกอีกวัดหนึ่ง เสมือนวัดอรุณภูมิที่อยู่นอกตัวเมืองสุโขทัย ซากโบราณสถานที่เหลืออยู่ในปัจจุบัน ก็คือเจดีย์แบบลังกา ซึ่งยังเหลือองค์เจดีย์เพียงครึ่งองค์ (คือเพียงซีกเดียวเท่านั้น) ซึ่งยังเห็นได้ชัดเจนว่าเป็นแบบคอรมะง์ และมีลักษณะเหมือนกับเจดีย์ที่สร้างขึ้นในสมัยสุโขทัยทั่วไป คือมีฐานกับองค์

เจดีย์สมส่วนกันดี แต่น่าเสียดายที่องค์เจดีย์ชุกคั่นจนเหลืออยู่เพียงครึ่งเดียวเท่านั้น นอกจากเจดีย์ดังกล่าวแล้วรอบ ๆ เจดีย์ยังมีซากอิฐอิฐหลายเนินด้วยกัน เข้าใจว่าเป็นฐานเจดีย์ และยังมีฐานโบสถ์หรือวิหารใหญ่อีกด้วย รอบบริเวณซากโบราณสถานเหล่านี้มีคูน้ำล้อมรอบ เข้าใจว่าวัดอรุณญิกนี้คงเป็นวัดสำคัญวัดหนึ่งในสมัยสุโขทัยและในสมัยอยุธยาแน่นอน ปัจจุบันมีพระสงฆ์จำพรรษาอยู่และมีกุฏิหลายหลังด้วยกัน ซึ่งเพิ่งสร้างใหม่ไม่นานนัก สภาพของวัดจึงไม่ใช่วัดร้างเหมือนแต่ก่อน เมื่อออกจากวัดอรุณญิกมาตามถนนพญาเสือเดิมที่เข้าไปจะพบ**วัดเจดีย์ยอดทอง** ซึ่งมีถนนวนเล็ก ๆ แยกเข้าไปถึงตัววัดทางซ้ายมือ ซึ่งมีโบราณสถานที่น่าสนใจคือ เจดีย์แบบสุโขทัยแท้หรือดอกบัวตูม หรือแบบทรงพุ่มข้าวบิณฑ์ซึ่งมีอยู่ทั่วไปที่สุโขทัย สำหรับพิษณุโลกก็มีอยู่องค์เดียวที่วัดเจดีย์ยอดทองนี้ แต่น่าเสียดายที่ถูกชุกคั่นเป็นโพรงเข้าไปในองค์เจดีย์หลายตอนด้วยกัน นำที่ทางกรมศิลปากรจะทำการซ่อมแซมโดยด่วน เพราะอาจจะพังลงมาเมื่อไรก็ได้ รอบ ๆ บริเวณวัดยังมีฐานโบสถ์หรือวิหารอยู่ด้วย มีสระน้ำอีกหลายสระด้วยกัน ปัจจุบันมีกุฏิสงฆ์อยู่หลายหลัง สภาพของวัดไม่เป็นวัดร้างอีกแล้ว ยังมีวัดอีกวัดหนึ่งคือ **วัดธรรมจักร** ซึ่งอยู่เหนือวัดเจดีย์ยอดทองขึ้นไป มีถนนวนแยกจากถนนพญาเสือขึ้นไป หรือจะแยกจากถนนเอกาทศรถ

ก็ได้ วัดเดิมเป็นวัดร้าง กล่าวกันว่า มีเนินดินหลายเนินและเป็นป่ารก เมื่อมีการสร้างวัดธรรมจักรขึ้นใหม่ เนินดินดังกล่าวจึงถูกเกรดเสียเกือบหมด เหลือฐานเจดีย์ขนาดใหญ่อยู่ฐานเดียว และยังมีซากพระพุทธรูปขนาดใหญ่ ใบเสมาและอื่นๆ ในบริเวณวัด แสดงว่าวัดนี้คงเป็นวัดใหญ่มาก่อนแน่นอน

นอกจากนี้ยังมีวัดร้าง และวัดที่เหลือแต่ชื่ออีกมากด้วยกัน